

CƏNUBİ XƏZƏR HƏŞƏMİNİN (*ASPIUS ASPIUS TAENIATUS* EICHWALD, 1831) AZƏRBAYCANDA AKVAKULTURA ŞƏRAİTİNDƏ YETİŞDİRİLMƏSİ

İsmayilova Ş.E.

*Bakı Dövlət Universiteti
shah.is.life96@gmail.com*

Həşəm Xəzər dənizində 1 növ (*Aspius aspius* Linnaeus, 1758) və 1 yarımnöv (*Aspius aspius taeniatus* Eichwald, 1831) – Cənubi Xəzər və yaxud qırmızıdodaq həşəm əmələ gətirir. Əsas növ Şimali Xəzərdə geniş yayılıb, yarımnöv isə əsasən Cənubi Xəzərdə rast gəlinir və resursları azdır. Mingəçevir və Varvara su anbarları tikilib istifadəyə verildikdən sonra həmin su anbarlarında keçici həşəmin yerli populyasiyası formalaşmış və hazırda su anbarının qiymətli vətəgə balıqlarından birinə çevrilmişdir. Cənubi Xəzər həşəminin resurslarının azalmasının əsas səbəblərindən biri Kür çayının axınının tənzimlənməsi nəticəsində nəsilvermə miqrasiyası yollarının kəsilməsi və kürülmə prosesinin məhdudlaşmasıdır.

Son illərdə Azərbaycanın su hövzələrində Cənubi Xəzər həşəminin resursları xeyli azalıb və mövcud ekoloji şəraitdə onların resurslarının bərpa edilməsi və miqdarının artırılması yalnız akvakultura şəraitində süni yolla həyata keçirilə bilər. Həşəmin Azərbaycan şəraitində və Xəzərətrafi regionda süni artırılması ilə əlaqədar əvvəllər elmi-tədqiqat işləri aparılmayıb və onun süni artırılması biotexnologiyası işlənilib hazırlanmayıb. Bununla əlaqədar olaraq Cənubi Xəzər həşəminin Azərbaycanda akvakultura şəraitində süni artırılmasının bioloji və texnoloji aspektlərinin müəyyənəşdirilməsi aktual məsələlərdən biridir.

Cənubi Xəzər həşəminin Azərbaycanda akvakultura şəraitində yetişdirilməsi ilə əlaqədar ilk tədqiqatlar 2015-ci ildən etibarən "Samukh-fish" (Bərdə rayonu) təsərrüfatında həyata keçirilib. Bu məqsədlə ilkin olaraq Mingəçevir su anbarından ovlanmış törədici həşəmlərdən istifadə olunub. Erkək və kürülü həşəmlər 2015-ci ildə təlimatlara uyğun olaraq karp hipofizi ilə hormonal inyeksiya edilib və onlardan cinsiyyət məhsulları alınıb. Kürünün mayalandırılması "quru üsulla" həyata keçirilib və mayalanmış kürülər Veys aparatında inkubasiya olunub. Sürfələrin və körpələrin yetişdirilməsi "Samukh-fish" təsərrüfatında hovuz üsulu ilə həyata keçirilib.

2016-cı ildə orta kütləsi 25 qram olan yetişdirilmiş həşəm körpələrinin 40000 ədədi balıqartırma məqsədilə Sarı-su və Ağ-göl su hövzələrinə köçürülüb, 100 ədədi isə törədici fondu yaradılması məqsədilə təsərrüfatda akvakultura şəraitində yetişdirilib. Onların ilkin yetişdirilməsi nəvələrlə birlikdə həyata keçirilib və onların yemləndirilməsində küləkə qarşısından və qarışıq yemlərdən istifadə edilib. 2019-cu ildə orta kütləsi 0,7 kq olan 6 ədəd həşəm körpəsi Mingəçevir su anbarında sahəsi 40 m² olan qəfəslərə

köçürülüb. 2020-ci ilə qədər həşəm körpələri qəfəslərdə nəvələrlə birlikdə yetişdirilib və onların üzərində qəbul olunmuş ixtoloji metodlara müvafiq tədqiqat işləri aparılıb. Onların uzunluğu (L), kütləsi (W), dolğunluq əmsalları (F), cinsiyyətləri və digər morfo-fizioloji göstəriciləri təyin edilib.

2020-ci il 12 mart tarixində tədqiqatlar prosesində yetişdirilmiş həşəm törədicilərinin orta uzunluğu 53,5 sm, orta kütləsi isə 2,5 kq olduğu təyin edilib. Sonuncu 1 ildə onların bədən kütləsinin artımı 1,8 kq təşkil edib. Vizual müayinə nəticəsində törədicilərdən 4-nün kürülü (99), 2-nin isə erkək olduğu müəyyənləşdirildi. Cinsi yetkinliyə çatan fərdlər yenidən "Samukh-fish" təsərrüfatına gətirildi, suyun temperaturu tədricən 14°C olan şəraitdə 4 sutka saxlanıldıqdan sonra 16 mart tarixində törədici kürülü həşəmlərə karp hipofizi inyeksiya edildi. 1 sutkadan sonra törədicilərdən cinsiyyət məhsulları alındı. Ümumilikdə 2 kürülü həşəmdən 235 min ədəd kürü alındı. Kürülərin orta diametri 1,9 mm, kütləsi isə 2,3 mq təşkil etmişdir. İnkubasiya müddətində (7 sutka) mayalanmış kürünün itkiləri 30% təşkil edib. Sürfələrin və körpələrin yemləndirilməsində Artemia salina naipiuslarından istifadə edilib.

İlin sonuna qədər biryaşlı körpələrin uzunluğu 7-10 sm təşkil edib. Hazırda "Samukh-fish" təsərrüfatında akvakultura şəraitində yetişdirilən birillik həşəm körpələrinin sayı 100000 ədəd təşkil edir. Körpələrin əksəriyyətinin təbii su hövzələrinə buraxılması, digər hissəsinin isə törədici fondu kimi formalaşdırılması planlaşdırılır.